

fisere en åpenbart intelligent og perspektivrik analyse ved å overfokusere på form fremfor innhold. Det er dog slik at denne formelle diskvalifikasjonen til dels foretas av forfatteren selv, og det tror jeg det er mange med meg som beklager. En grunnleggende analyse av forholdet mellom 'Norge' og 'folket' er og var svært velkommen.

Karin Johannisson: *Nostalgia. En känslas historia*. Stockholm: Bonnier Essä 2001. 179 s.

Anmeldt av Ulrika Wolf-Knuts, Åbo

I facklitteraturen om modernitet og postmodernitet har nostalgin fått en oppmerksom plass. Inom vissa discipliner har nostalgin av hävd varit behäftad med ett tvivelaktigt rykte, den som är nostalgisk är inte objektiv och saklig och har därför inte ansetts vara värd att bli tagen på allvar. Denna inställning hos forskarna har låtit nostalgin som kulturellt fenomen färgas negativt också i sådana fall då detta inte hade behövts. Nostalg som fullgott objekt för en kulturforskning som strävar till att svara på varför människan ägnar sig åt nostalgiska tankar och värderingar har först på senare tid stått i fokus.

Idé- och lärdomshistorikern Karin Johannisson har utkommit med en bok kallad *Nostalgia. En känslas historia* (Stockholm, Bonnier Essä 2001, 179 s.). Boken är skriven som en essä med vetenskapliga ambitioner. Författaren konstaterar att nostalgin är en känsla och att också känslor har sin historia, som är kulturellt betingad och beroende av det omgivande samhället under olika tider. Hon visar hur de olika historiska epokerna nyttjar olika associationer när det gäller att förstå nostalgi och därigenom blir det, enligt författaren, också klart varför ordet saknas i uppslagsböckerna efter andra världskriget, en epok som karaktäriserats av generell framtidstro och övertygelse om att det förgångna

inte kan mäta sig med framtiden. Hon är medveten om den negativa atmosfär som finns omkring nostalgin och vill skriva en "upprättelsebok".

Författaren slår fast att nostalgi är namnet på en sjukdom, nämligen hemlängtan, och som idéhistoriker med medicinhistoria som specialitet håller hon sig i stor utsträckning till relationen mellan synen på denna sjukdom och det omgivande samhället. Hon använder en narratologisk metod när hon analyserar sina källor. Boken inleds med en genomgång av namnets historia. Därefter leds läsaren via angränsande namn på den sjukdom som tar sig uttryck som en svårartad förlamande hemlängtan till angränsande sjukdomar och deras symptom. På ett likartat sätt undersöker författaren vad "hem" betyder för den som har hemlängtan. Hon visar att hem står såväl för en viss plats som en viss tid och relationerna till vissa människor. I själva verket är hemlängtan, nostalgi, en längtan till minnet av hemmet, till en bild av hemmet, som präglas av karaktärsdrag som gemenskap och tradition och som man bär med sig genom livet.

Läkarna försökte lokalisera nostalgins plats i kroppen, och ansåg sig genom obduktion kunna visa att den hade sitt säte i hjärta och lungor. Schweizare och nordbor ansågs vara särskilt hemfallna åt sjukdomen, som på sin tid också sammankopplades med klimatläran: den som var född på en plats passade inte in på någon annan. Senare speglades tankar om klassamhället i tankar om nostalgin, då man hävdade att människor av enkel härkomst lättare blev sjuka än de som kom från högre samhällsklasser. När psykiologin och psykiatrin växte fram fick nostalgin psykoanalytiskt färgade förklaringar. Man kunde också påvisa att män ansågs insjukna lättare än kvinnor, därför att nostalgin ansågs vara förknippad med patriotism, en ädel känsla, som kvinnor, som ju bara höll sig i sin lokalmiljö inte ansågs kunna känna eftersom de aldrig kom i kontakt med faror som hotade

fäderneslandet utifrån.

Från 1600-talet till andra världskriget har krigsmedicinare och krigspsykologer stått inför problemet med pojkar som varit så rädda för livet som soldat att de inte kunnat fullgöra sina uppgifter i fält. Hemlängtan till den trygga miljön hade en tendens att sprida sig bland de unga männen och ledde bland befälet till rädsla för massdesertering. Bot mot nostalgi har ansetts finnas i hårt arbete, tätare permissioner och smädelse för feighet.

Intressant är kapitlet om de juridiska följderna av nostalgi. Här berättas om hur unga flickor långt borta hemifrån av hemlängtan mördade barn de varit anställda för att sköta för att eliminera behovet av sin arbetsinsats. Pyromani knöts ofta till mordet. Kunde man förklara flickornas beteende som utslag av en sjukdom gick de fria medan de straffades om man såg mordet som en rent kriminell handling. Därigenom blev rättsmedicinerna också tvungna att utarbeta metoder för att särskilja äkta nostalgi, som sågs som en sjukdom, och oäkta nostalgi, som orätt kunde utnyttjas för kriminella syften.

Boken innehåller ett kapitel om nostalgins plats i moderniteten, där det framgår att sjukdomen uppfattas som ett socialt svaghetstecken och förpassas ut ur den acceptabla sfären. Att vara nostalgisk är inte att vara framåt, aktiv, förnuftig och intelligent. Att vara nostalgisk är att vara omodern. Men sjukdomssymptomen finns kvar och får ett nytt namn, nämligen neurasteni och förknippas med överansträngning, något som kan förstås rationellt. Männe dagens utbrändhet inte också hör hemma i denna kategori av sjukdomar? Johannisson visar hur synen på nostalgin under 1900-talet inom sig bär såväl tankar om framsteg i teknik och teknologi som uppbrott från det gamla, agrart präglade samhälle som de flesta ännu hade personlig erfarenhet av. Hon påpekar att nostalgien kan ses som en av drivkrafterna för nationalism, nazism och krigspropaganda, men också för rörelser för ett mänskligare, småskaligt sam-

hälle med nära relationer och för nya grupperingar kring yrke, parti eller annan ideologi.

Man kan konstatera att hemlängtan, nostalgin, alltid finns men att den under olika tider fått olika namn och olika förklaringar. Medicinare, militärer, psykologer, psykiatrer, jurister och samhällsvetare har försökt förstå den. Historiker och samhällsvetare har förhållit sig mer eller mindre skeptiska till den. Hur företrädarna för två akademiska discipliner som i själva verket byggts upp på nostalgiska föreställningar om en förfluten guldålder, nämligen folkloristiken och etnologin, hanterat denna inbyggda förutsättning behandlas inte i boken. För en folklorist är det rentav iögonfallande att begreppsparet gemenskap och tradition var centralt i den schweiziska varianten av folklivsforskning såsom den utformades av Richard Weiss i slutet av 1940-talet och man förväntar sig därför mera ingående avsnitt om hur de discipliner som hör hemma i traditionsforskningens sfär sett på nostalgiska fenomen.

Man kan säga att Johannisson lyckats visa att känslan uppfattats, behandlats, analyserats och förklarats olika under tidernas lopp. Men ju närmare hon kommer vår egen tid desto svårare har det varit för mig att avgöra vad som är åsikter företrädade av de vetenskapsmän hon studerat och vad som är hennes egna ståndpunkter. Hon skriver: "I nostalgien lurar alltid falskheten och förfalskningen" (149), men det förblir oklart om detta blir resultatet av hennes försök att skriva en "upprättelsebok" över nostalgien. Läsaren gör rätt i att förvänta sig en välformulerad och intressant framställning av hur nostalgien som sjukdom, inte som samhällsfenomen, har behandlats under de senaste trehundra åren.